

katerih mestih v uvodu, zlasti med posameznimi podpoglavji ali razdelki, odveč, pušča nasproten vtis "edicijski" del. Ravnovesje med popisanim in nepopisanim se tu kaže kot ravno pravšnje in nadvse dobrodošlo, omogoča namreč preglednost in jasnost. Pač pa se na ta del nanaša neki drugi pomislek, tj. ali ne bi bilo tekstno-kritičnih opomb – tistih, ki so pojasnjevalne narave in izražene narativno – morda primerneje navesti tudi v nemškem in ne zgolj v latinskem jeziku. Urbarji sami so sicer pisani pretežno latinsko, a je v nekaterih delež nemščine vendarle zelo opazen.

Drobna zadržka, bolj tehnična kot vsebinska, kajpak niti malo ne krnita dejstva, da je Matjaž Bizjak, med kolegi poznan po garaštvu in preudarnosti, zastavljeno nalogo opravil z vso tisto skrbnostjo in potrpežljivostjo, ki sta pri kakovostnih podvigih te vrste še kako potrebni. V spodbudo k nadaljevanju podobno premišljenega izdajanja zgodovinskih virov – tako urbarjev kakor vsega drugega relevantnega gradiva – naj ob koncu nekoliko priredim poziv humanistov s prehoda iz srednjega v (zgodnji) novi vek: še naprej "ad fontes", še naprej "nazaj k virom". Posebna serija in znotraj nje štirje doslej objavljeni zvezki Zgodovinskega inštituta Milka Kosa so zagotovo eden pravih odzivov na ta klic. In, kot rečeno, "bolje pozno kot nikoli".

Lilijana Žnidaršič Golec

Lilijana Žnidaršič Golec: Kapiteljski arhiv Ljubljana. Inventar fonda. Zvezek 1: fasc. 1–60. Ljubljana : Stolni kapitelj, 2006 (Priročniki / Nadškofijski arhiv Ljubljana; 3), 304 strani.

Uporabniki gradiva v slovenskih arhivih smo dobili na mizo še eno darilo: prvi zvezek inventarja fonda, ki je nastajal pri ljubljanskem stolnem kapitelju od dneva njegove ustanovitve v daljnem letu 1462. Avtorici se zanj iskreno zahvaljujemo in si seveda želimo, da bi ljubljanski Nadškofijski arhiv v doglednem času poškrbel za dokončanje tega pomembnega projekta. Čisto nekaj drugega je namreč listati po rokopisnih repertorijih in indeksih, za kar se je treba vsakokrat potruditi v arhiv, ali pa v domačem udobju lepo v miru prebirati kratke vsebine listin in spisov ter uživati v razkošju kazal krajevnih in še bolj osebnih imen. Pri tem človeku pade v oči marsikateri problem ali dejstvo, ki ga sicer ne bi opazil.

Ljubljanski stolni kapitelj, obsegajoč deset ka-

nonikov, prošta, dekana in štiri vikarje, je modro ustanovil cesar Friderik III. hkrati z ljubljansko škofijo, da bi bil v pomoč škofu pri vodenju škofije in bi skrbel za slovesnejše bogoslužje v stolni cerkvi. V uvodnem poglavju z naslovom Zgodovinska skica ljubljanskega stolnega kapitlja je avtorica pregledno opisala, kako so kapitulariji v več kot pol tisočletja dolgem obdobju izpolnjevali ti dve osnovni in še mnoge druge naloge. Ob tem je vseskozi nastajalo pisno gradivo, ki so ga skrbno hranili, od tridesetih let devetnajstega stoletja pa so ga začeli sistematično popisovati in urejati. Med zgodnejšimi izvrševalci tega dela je treba omeniti vsaj prvega med njimi, častnega kanonika Jožefa Keka, čigar pripomočki so še danes v rabi, ter dva ugledna zgodovinarja iz vrst duhovnikov, Viktorja Stesko in Maksa Miklavčiča.

V čem je posebna dragocenost arhivov cerkvenih ustanov? Do sredine osemnajstega stoletja, ko se je v življenje ljudi začela občutneje vtikati država, je bila tako rekoč vsa človekova zasebnost pod okriljem cerkve, kajti vsi, od najmanjšega do najmogočnejšega, so bili formalno verniki in jih je ta ustanova spremljala od rojstva do smrti. Cerkev je stoletja beležila krste, poroke in smrti svojih ovčic, skrbela za njihovo vzgojo in izobraževanje, reševala zakonske spore, pod njenimi budnimi očmi so delovali špitali, bratovščine, cehi, z vladarjem je sodelovala pri poskusih izboljšanja nravi in zatiranju njemu nevšečnih družbenih pojavov.

Ljubljanski stolni kapitelj je bil zlasti dejaven na področju sodstva in šolstva. Nekdanje škofijsko sodišče, v katerem so vedno sedeli tudi kapitulariji, je bilo v preteklih stoletjih pristojno za skoraj vse prebivalstvo škofije, klerike in laike. V zvezi z laiki so posebno dragoceni zapisi o njihovih zakonskih zadevah, vir, ki je še vse premalo izkoriščen, saj so ob konkretnih sporih pogosto na široko in presenetljivo nepristransko opisane okoliščine. Neprecenljiv pogled v intimo medsebojnih odnosov! Kapiteljski duhovniki pa so imeli posebne pravice in dolžnosti tudi pri starodavni stolni šoli sv. Nikolaja, poučevali so seveda tudi verouk in bili od devetnajstega stoletja šolski nadzorniki in člani šolskih svetov. Njihova posebna skrb pa sta bili vzgoja in izobraževanje duhovnikov v škofijskem semenišču in tako je še danes: kanoniki so lahko nosilci služb tako v bogoslovnem semenišču kot tudi na Teološki fakulteti.

Nemogoče je in tudi ni smiselno na dolgo in široko opisovati, kaj vse ponuja popis kapiteljskega fonda: v njem so listine in spisi, ki se nanašajo na nosilce cerkvenih služb, delovanje samostanov, spore, povezane s kleriki in laiki, tam so poročila o stanju na župnijah in opremljanju cerkva, zapisniki v zvezi s cerkvenimi sinodami, najrazličnejša priporočila, prošnje, npravstvena spričevala in poročila o rojstvu za klerike, finančne zadeve, različne

korespondence in podobno. Njihova vsebina je podana, kot je običajno, sicer čisto na kratko, vendar zagretega zgodovinarja kar vabi k podrobnejemu branju originala. Vsako listino ali sklop spisov seveda spremlja datum oziroma časovni obseg nastanka, smiselno pa tudi podatek, ali je napisana na pergamentu in ali je opremljena s pečatom ali pečati. Na koncu vsakega fascikla je podatek o jeziku oziroma jezikih spisov v njem; vsakokrat je točno navedeno, kateri od njih je napisan v slovenščini.

Jasno je torej, da gradivo, ki je nastalo in še nastaja pri tej častitljivi ustanovi, pomembno pripomore pri rekonstruiranju preteklosti na območju nekdanj močno razdrobljene, danes pa zaokrožene ljubljanske (nad)škofije, a tudi širše. Nekateri člani ljubljanskega stolnega kapitlja so se še posebej zapisali v zgodovino Slovenije in Evrope: Jurij Slatkonja, Primož Trubar, Janez Ludvik Schönleben, Janez Krstnik Prešern, Janez Anton Dolničar, pa tudi Evgen Lampe, Josip Gruden, Andrej Kalan, Jakob Šolar ter škofa Anton Vovk in Jožef Pogačnik.

Posebej se bralec razveseli fotografij imenitnega kapiteljskega pečata iz leta 1494, insignije kanonika, hiše kanonikata na Ciril-Methodovem trgu, nekaterih pomembnih listin o delovanju kapitlja, ter seveda zbora duhovnikov, članov sedanjega kapitlja, ki so omogočili ureditev arhiva in izid tega priročnika.

Maja Žvanut

Primož Kuret: Ljubljanska filharmonična družba : 1794–1919 : kronika ljubljanskega glasbenega življenja v stoletju meščanov in revolucij. Ljubljana : Nova revija, 2006, 794 strani.

Dr. Primož Kuret, zaslužni profesor Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani, je v knjižni zbirki Nove revije Korenine izdal svoje najnovejše delo o ljubljanski filharmonični družbi. Zajetna knjiga je pravzaprav sestavljena iz dveh delov. V prvem delu je monografsko obdelana zgodovina Filharmonične družbe in okolja, v katerem je delovala, nato pa je na tristotih straneh dodan še seznam rekonstruiranih programov koncertov Filharmonične družbe v letih 1811 do 1862 in sporedov koncertov za obdobje 1862 do 1919, ko je bila v spremenjenih političnih okoliščinah družba prisiljena utihniti.

Monografski del knjige je razdeljen na štiri poglavja. Prvi obsega obdobje od ustanovitve leta

1794 do prihoda Antona Nedvėda na vodilno mesto v Filharmonični družbi. Že v tem času se srečujemo s sezonami manjših ali večjih uspehov. Med prve lahko uvrstimo leta Ilirskih provinc, ko je blagajnik družbe zagrenjeno ugotovil: "Francoska vlada, popoln zastoj družbinega dela", med druge pa kongresno leto 1821, ko je bila družba med prvimi poklicana, da poskrbi za kulturno sprostitev kronanih glav in njihovega spremstva v Ljubljani. V drugem poglavju avtor obravnava Nedvėdovo dobo (1856–1883), ko se je program od dobre stare klasike bolj pogumno širil k novim obzorjem, pa tudi na slovanska dela češki mož na čelu ljubljanske Filharmonične družbe ni pozabljal. V tem času je prve korake naredila slovenska Glasbena matica, ki so jo ustanavljali tudi številni glasbeniki iz Filharmonične družbe, tako da napetosti med njima tedaj še ni bilo.

Te so dozorevale v dobi, opisani v tretjem poglavju Kuretove knjige in naslovljenem kot Zöhrrerjeva doba (1883–1912). Filharmonična družba je bila v tem času že častitljiva in ugledna družba, ki si je z zgraditvijo Tonhalle (današnje Slovenske filharmonije) precej izboljšala pogoje za delo. Avtor je gradnji in otvoritvi novega ljubljanskega kulturnega hrama upravičeno posvetil posebno pozornost – koliko tovrstnih stavb je Ljubljana dobila v stoletju po razpadu rajne Avstrije? V Tonhalle so gostovali nekateri najbolj ugledni sodobni glasbeniki, npr. Berlinska filharmonija in Richard Strauss, program pa je sledil okusu publike in sodobnim zahtevam. Na dejavnost družbe je v vse večji meri vplivalo stopnjevanje nacionalne napetosti med Slovenci in Nemci v mestu, deželji in državi, kar je bilo vidno tudi pri "polarizaciji" sporeda, ki pa le ni bila tako ostra kot pri drugih zvrsteh umetnosti, saj se notni zapisi skladateljev različnih narodov pač ne ločujejo med sabo (tako kot npr. napisane ali izgovorjene besede) in je nacionalni predznak stal ali pa bil pripisan ustvarjalcu glasbenega dela. Huga Wolfa so npr. šteli za "nemškega skladatelja" in so njegova dela uvrščali v program Filharmonične družbe, medtem ko ga Glasbena matica ni imela na sporedu. Odnosom med ljubljanskima glasbenima društvoma je avtor odmeril veliko prostora, kar je razumljivo, saj sta ob koncu stoletja meščanov družno oblikovali podoba glasbenega in družabnega življenja kranjske prestolnice.

V zadnjem, najkrajšem poglavju je Primož Kuret orisal zadnje sezone pred prvo svetovno vojno, delo v vojnih razmerah in konec delovanja Filharmonične družbe. Ta je bila postavljena pod državni nadzor, nadzornik pa je postal skladatelj Anton Lajovic, ki je družbo pretvoril v privesek Glasbene matice. Način, kako so si Slovenci v prvih letih Kraljevine SHS prilastili nekdanje nemške kulturne ustanove, se ni dosti razlikoval. Nem-